

THE SIXTIES AND THE STRUGGLE FOR UKRAINIAN CULTURE: THE ROLE OF ALLA HORSKA

ШІСТДЕСЯТНИКИ ТА БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ: РОЛЬ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Inna Yaroshchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-536-5-11>

Українське шістдесятництво – це знакове явище суспільно-політичного та соціокультурного життя України другої половини ХХ століття, яке охопило різні аспекти мистецької та інтелектуальної сфери, спричинивши появу дисидентського руху. «Шістдесятники – це прояв нового етапу духовного розвитку, що відзначався свіжими підходами до мислення, цінностей і переосмисленням національного досвіду в умовах тоталітарного режиму. Вони були виховані саме в цій системі, несли на собі її відбиток, поступово усвідомлюючи її природу.

Цей культурний рух демонструє, що мистецтво неможливо відокремити від політики. Хоча воно може декларувати свою незалежність, насправді залишається важливою складовою суспільного життя, впливаючи на масову свідомість та формуючи ідентичність.

Період культурного відродження, який спричинила ідеологічна лібералізація, розпочавшись на початку 60-х, завершився фактично у 1968–1969 рр. посиленням цензури та хвилею репресій. Таким чином було перекрито спроби молодих українських митців творити, виходячи з індивідуального світосприйняття. Пошуки нової виражальності, вироблення творчої манери, адекватної їхньому світобаченню, були оголошені ідеологічно шкідливими, а самих митців було поставлено в ситуацію «неофіційності» або «напівофіційності» [1, с. 5–6].

Попри це, найвідважніші діячі продовжували творчий шлях, нехтуючи канонами соцреалізму. Вони використовували як національні традиції, так і європейські мистецькі тенденції, поєднуючи спадщину з модерними художніми підходами. Завдяки цьому українське мистецтво отримало унікальне поєднання традицій і новаторства, що сприяло оновленню національної культурної картини.

Шістдесятництво мало значний вплив на жіночий рух. Формальне «рівноправ'я» жінок у радянському суспільстві часто супроводжувалося обмеженням їхніх прав і можливостей. Публіцистика таких діячок, як

¹ Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

Надія Світлична та Ніна Строката, висвітлювала боротьбу за права жінок, зокрема їхній спротив репресіям, обмеженням правового захисту та несправедливим судовим вирокам.

Чимало видатних українок, серед яких Алла Горська, Михайлина Коцюбинська, Ірина Калинець, Оксана Мешко та інші, зробили значний внесок у формування нової соціальної реальності. У силу такої представленості можемо говорити як не про новий етап феміністичного руху, то принаймні його актуалізацію в суспільстві, що невідривно пов'язана із загальним суспільним піднесенням шістдесятництва, «душею» якого, за висловом багатьох, «людиною духу» (О. Заливаха) стала Алла Горська [2, с. 5–6].

Алла Горська, яку називали «людиною духу», стала одним із символів цього руху, відкрито заявляючи про свої переконання та борючись із системою, що пригнічувала національні прояви.

Алла Горська була не лише художницею, а й активною громадською діячкою, яка відігравала ключову роль у дисидентському русі. Вона брала участь у створенні та діяльності Клубу творчої молоді, який об'єднував митців, літераторів та інтелектуалів, що прагнули розвивати українську культуру поза офіційними рамками. Горська також співпрацювала з правозахисниками, підтримувала ув'язнених дисидентів та їхні родини.

Її «активна українськість» була не тільки маніфестацією вільного вибору, а й викликом тоталітарній системі, яка всіляко практикувала придушення національних імпульсів української ментальності. «Саме Алла і є найяскравішим прикладом неофіта на ниві національного усвідомлення. В ній, людині мистецьки вразливій, емоційно багатій, просто променіє пристрасть ново посвяченого. Щойно припала до національного джерела, відкрила для себе Україну, її мову і себе в Україні, звідси бажання напоїти з цього джерела інших, активне «вербування» соратників – як сенс життя, як мірило оцінок, як спонука до чину. Все її життя, вся діяльність, лінія поведінки – свідчать про це», – так оцінює шлях Алли Горської Михайлина Коцюбинська [3, с. 98].

Роман Корогодський напише згодом, – «Ще навіть за життя Алли Горської я відчував, бачив духовний внутрішній зв'язок між барвами національної символіки, укоріненими в сивизні століть традиціями, фольклором, етнографією, що чистим тоном звучали в її напрочуд музикальних творах, і світовідчуженням сучасно мислячої художниці, що яскраво репрезентувала новітню генерацію української інтелігенції» [4, с. 17].

Однією з найважливіших її ініціатив було виявлення місць масових поховань жертв сталінських репресій у Биківні, Василькові та на Лук'янівському кладовищі. Разом із Василем Симоненком та Лесем

Танюком вона розкривала ці трагічні сторінки історії, що стало одним із приводів для посиленого стеження КДБ за нею.

Горська активно підтримувала заарештованих колег, була серед підписантів «Листа протесту 139-ти» та ініціювала звернення до радянського керівництва щодо незаконних арештів. Вона відвідувала судові процеси дисидентів, висловлюючи відкритий протест проти свавілля влади. Її активність у правозахисному русі не залишилася непоміченою владою, що посилювало переслідування.

У 1970 р. Горську викликали на допити в Івано-Франківськ у справі заарештованого В. Мороза, однак вона відмовилася давати покази. Та чи не найбільшу лють представників влади викликало те, що Алла Горська, Василь Симоненко, Лесь Танюк та ін., у 1962–1963 рр. оприлюднили факти масових розстрілів людей органами НКВС на Лук'янівському і Васильківському кладовищах та у Биківні. З цієї нагоди вони надіслали «Меморандум № 2» до Київської міськради.

Стеження КДБ, постійні виклики на «розмови» не зломали її волю. За кілька днів до своєї трагічної загибелі вона склала лист-протест до Верховного суду УРСР про незаконний і необґрунтований вирок В. Морозу. За принципову позицію, бунтівну непокору Аллу було виключено зі Спілки художників України. Та, звісно, найбільшим ударом стала для неї (як і для її однодумців-шістдесятників), цинічна й безпрецедентна руйнація Шевченківського вітража в Київському держуніверситеті, у створення якого Алла, разом зі своїми друзями, вклала не тільки майстерність, напружену працю, душу, а й сподівання на світлу майбутність рідної України. Згадаймо також її монументальний Богонатхненний колаж «Земля-мати», в який вкладено таке ж потужне почуття любові й пошани до української землі. «Горську вбила система, – переконаний Лесь Танюк. – Як і багатьох інших в'язнів сумління» [5, с. 163]. Однак залишилися її роботи, її листи, зрештою, пам'ять про неї – у спогадах її сучасників, у роздумах нащадків.

Окрім суспільно-політичної діяльності, Алла Горська зробила значний внесок у мистецтво. Вона працювала в техніці монументального живопису, створюючи мозаїчні панно, що мали не лише художню, а й глибоку національну символіку. Її роботи прикрашали публічні простори та демонстрували ідеї свободи, національного самовираження та культури. Її найвідоміші твори – мозаїчні композиції в Донецьку, Києві та інших містах, які ставали символами відродження української ідентичності.

Шістдесятники є прикладом сили духу та принциповості, що може слугувати натхненням і в наші дні, особливо в періоди випробувань для країни.

Список використаних джерел:

1. Плеяда нескорених: Алла Горська. Опанас Заливаха. Віктор Зарецький. Галина Севрук. Людмила Семикіна : біобібліогр. нарис / авт. нарису Л. Б. Тарнашинська ; бібліограф-упоряд. М. А. Лук'яненко ; наук. ред. В. О. Кононенко ; М-во культури України, ДЗ «Нац. парлам. б-ка України». – К., 2011. – 200 с. – (Шістдесятництво: профілі на тлі покоління ; вип. 13.)
2. Алла Коваленко. Соціальні проблеми жіноцтва В СРСР(На матеріалі української дисидентської публіцистики). Діалог: Медіа студії Випуск 28, 2022 р.
3. Коцюбинська М. «Зафіксоване і нетлінне» : роздуми про епістоляр. творчість / М. Х. Коцюбинська. – К. : Дух і літера : Харківська правозахисна група., 2001. – 299 с. – ISBN 966-7888-14-2.
4. Корогодський Р. Душа українського шістдесятництва / Р. Корогодський // Українська мова та література. – 2003. – Чис. 39/40 : Шістдесятники поза пафосом. Ч. 2 / Роман Корогодський. – С. 17–24.
5. Танюк Л. Вбитий талант / Л. Танюк // Алла Горська. Червона тінь калини : листи, спогади, ст. – [К., 1996]. – С. 157–163. – ISBN 966-512-035-2.